

Vagy inkább harmincezret?

Bardóczi Sándor

„Tízezer új fát Budapestre!” – üzenté Budapest Főváros Önkormányzatának nagyszabású programja 2016 októberében. Évtizedek óta nem volt példa hasonló nekibuzdulásra a magyar fővárosban, s a nagyjából félidejében tartó akció, a FŐKERT kivitelezésében mostanra máris látványos eredményeket ért el.

Budapestre a 20. század első évtizedei után a fasorok lassú agóniája, eltűnése volt a jellemző. A „macskaköves Budapest” felszámolásával, a vízzáró aszfaltburkolatok megjelenésével, a motorizációval, a szmoggal, a parkolás helyigényével, a közműhálózat besűrűsödésével, a szózással alapvetően megváltozott a boldog békeidők nagyvárosában még szép számmal ültetett fasorok általános környezeti helyzete. is. Módszeres kegyetlenséggel harcoltuk le alléit, fokról fokra szorítva ki a nyáron hús árnyat, tavasszal és ősszel lélekemelő pompát, a vegetációs időszakban oxigént és madár-csicsergést, télen zúzmarás sziluettet és a pompázatos díszvilágításoknak felületet adó fenséges koronás fűket, a növényvilág királyait. Azokat az ismeretlenül is ismerős barátokat, amelyek a városi embernek a környezeti ártalmak terén némi kompenzációt, s minden évszakban esztétikai élményt jelentenek. S az sem titok, hogy a fásított utcákban drágábban értékesíthető az ingatlan, ami az érzelmi faktor jelenlétét jól jelzi az ingatlanpiacon.

Erős civil hatás

A nyilvánvaló pozitív, élethetőséget meghatározó faktorokon túl számos más tényező együttállása kellett ahhoz most, hogy valami változzon. Ebben nem kis szerepet játszik az is, hogy az idén 150 éves FŐKERT meg erősödni látszik: mintha kissé nagyobb len-

ne a súlya – a budapesti vállalatok körében vizsgálva az elmúlt időszakot. Mai vezetése – Szabó József vezérigazgatónak is hála – olyan stratégiai lépések sorát indította el, amelyekre a legendás egykori főnök, Radó Dezső óta nem volt példa a vállalat életében (a nagy elődökről: Fuchs Emilről, Ilsemann Keresztélyről és Ráde Károlyról nem is beszélve). Stratégiai jelentőségű lépés, hogy a cég szép csendben visszavásárolta az 1996-ban elprivatizált Tahi faiskolát, amely 1963 óta a budapesti előnevelt növények első számú bázisának, forrásának számít. Budapest közelében ez a legnagyobb faiskola, olyan szakmai háttérrel, amely képes többször iskolázott, koros útsorfák előállítására nagy tömegben.

A FŐKERT ezen túlmenően olyan géppark-modernizációt hajtott végre, amivel már képes a csak látszólag egyszerű feladatsor szakszerű és gyors, gépesített elvégzésére a neveléstől az átültetésen át az utógondozásig. Minden jel arra mutat, hogy a vállalat újra képessé vált arra, hogy ne csak elültesse, hanem életben is tartsa az új fasorokat addig, amíg az áldatlan fővárosi környezeti körülmények között és ellenére meg nem erősödnek.

A „Tízezer új fát Budapestre” program persze vélhetően valamely hivatali fiók mélyére került volna, sok más remek elképzelés mellé, ha nem jelenik meg a szokásosnál erősebb és határozott civil hang, ha nem erősödnek fel a fővárosi és állami

zöldfelület-dúló beruházások kritikusaiknak véleményei, ha nem születnek meg a fővárosi zöldfelületekkel foglalkozó civil közvéleménykutatások, és ez nem ösztönzi cselekvésre (kiengesztelésre) a politikát.

A végső lökést a program beindulásához különös módon a ligetvédők városligeti ellenállása generálta, s erre a hullámra tökéletes ütemben ült fel a FŐKERT. Persányi Miklós frissen kinevezett városligeti, tájépítészeti felelős miniszter biztos kezdeményezte és járta azt ki Tarlós Istvánnál, hogy ha már a Ligetben végig kell nézni a közparki fák építkezések miatti ritkítását, szülessen ilyen kompenzációs lépés, amelyben az évtizedek óta halogatott fasorpótlások lökést kaphatnak. A főpolgármester becsületére legyen mondva – aki egyebekben nem vádolható azzal, hogy a városi zöldfelületek Széchenyi-kaliberű rajongója lenne –, hogy meglátta a lehetőséget. Szimbolikus a program kezdő kapavágása is: az első faültetésre a Városligeti fasorban került sor, a Városliget történeti bejáratánál a 19. század polgári átalakulásának legfontosabb alléjában. Az elmúlt időben a fasort már inkább csak nevében őrző útvonal történeti vadgesztenyesorait akkorra igencsak megtépázta a városi közeg és az új ellenség, az aknázómozoly, a globális klíma változásának egyik „áldása”.

Üröm az örömben, hogy a telepítéskor nem sikerült a rezisztensebb, városstűrbő

Az Andrassy út fasora Klösz György felvételén, 1900-ban

hússzínű vadgesztenyével elvégezni a pótlásokat, így az intenzív növényvédelemre az új fasor is igényt tart majd.

Ha igazán nekilátunk!

Az elmúlt egy évben rengeteg budapesti szerkezeti útvonal mentén jelentek meg Budapest zászló alapon „Tízezer új fát Budapestre! Zöldítjük a várost” feliratok, a kertészcg és Budapest logójával ellátva. Egy némely kerület (például Újbuda) is kedvet kapott a jó példa nyomán hasonló akciókra, mintha végre tényleg felfedeznék a döntéshozóink, hogy az igény: összvárosi.

A szakszerű táberendezéssel kiültetett, szépen metszett koros fák impozáns utca-képet varázsoltak számos forgalmas utunkra, olyan helyekre, ahol már vesztesre állt a

Hosszú sorban a Kerepesi úton...

zöldsávok ügye a betonnal szemben. Jobb esélyt jelent Budapest külső kerületeiben valóban, hogy még mindig megvannak azok a zöldsávok, ahonnan a kezelés, karbantartás hiánya miatt kikoptak az egyébként a tervekben „városképi jelentőségű”-ként felüntetett fasorok. Itt még van hová ültetni az új reményt. Nemrégiben történt meg például a Kerepesi és a Mogoródi út fásítása, de megdöbbenő a változás az első hullámban kiültetett reptéri gyorsforgalmi út képében is. Ám az is látszik, hogy a váltalt mennyiség időn belüli eltelepítése helyenként felülírja a logikát: a Hűvösvölgyi úton vagy a Jászberényi úton erdősávok, erdők mellé eltelepített fasorok szó szerint fát visznek az erdőbe, városökológiai értelemben nem adnak hozzá a korábbi állapot-

Már két éve él a pótlás a Városligeti fasoron

hoz semmit. A Hungária körút és a Könyves Kálmán körút, illetve a pesti átmeneti zóna nagy főútjai, az autópálya-bevezetők fásításának viszont minden – remélhetőleg megeredő – fája egyértelműen az élhetőség felé löki ezeket a korábban szélsőségesen dehumanizált tereket.

De ami fő: a tízezer fa kissé alultervezett vállalás (szépségflastrom) egy olyan városban, ahol egyrészt ennek másfélszere van az építési nagyberuházások célkeresztjében, másrészt maga a FŐKERT is harmincezerre becsüli a ma üres, pótlandó fahelyek számát (beleértve ebbe a kerületi fenntartású utakat is). Hamburg, az egykori kereskedelmi és nehézipari központnak aposztrofált Hanzaváros mai várospolitikájában például a világ legtermészetesebb

... és a Hungária köruton

Virágba borult a Reviczky utca

elhatározásának gondolja, hogy évi kétezer fát telepít el a területén belül. Nem egy hároméves program keretében, hanem minden egyes évben.

Az igazán nehéz diót Budapesten a program még nem tudta feltörni. Ez a nehéz dió pedig a Hungária gyűrűn belül található. Nem arról van szó, hogy ne lennének ezen a területen is üres fahelyek vagy azonnali rekonstrukcióra szoruló fasorok, hanem arról, hogy közlekedési, parkolási, közművesítési szempontok miatt komoly ellenállásba ütközik a megvalósítása. A tágabban értelmezett belváros fásítása ugyanis érdemi forgalomcsillapítás, a tömegközlekedés előtérbe helyezése és a közművek sokkal helytakarékosabb közműalagútba terelése nélkül – a betontól való visszahódítás aktusa nélkül – elképzelhetetlen.

Ha valaki megnézi egy átlagos belvárosi közműterképet, nagyon hamar rájön, miért reménytelen ma olyan betonsivatagokat fásítani, mint az Újlipótvárosi Visegrádi utca, a Baross utca vagy például Rákóczi út. Ez a lehetetlen küldetés, ami szemléletváltozás nélkül az is marad.

Van arra is példa, hogy ez az általános helyzet felülírható, csodás kivételek születhetnek. A Palotanegyedben két szemet gyönyörködtető példája is van ennek: az Ötpacsirta utca és a Reviczky Gyula utca fáit énekelnek nekünk erről. Kemény harcokat megvívni képes tervezők (*Komlósné Hlatky Katalin* tájépítész és *Wild László* építész), rugalmas közműszolgáltatók, mérnöki lelemény és politikai akarat kellett a sikerhez, de a csoda bizony létezik. Az Ötpacsirta utca és a Reviczky Gyula utca oly keskeny, hogy a fásíthatóság szempontjából a probléma közelít a dongó repülésének modellezéséhez. Súlya és

a szárnyának aerodinamikai tulajdonságai miatt sokáig azt feltételezték, hogy valójában röpképtelennek kéne lennie. A dongó mégis repül, s az is bebizonyosodott már, hogy pusztán a mérnökök nem tudtak eleget a fizikáról.

Ha az Ötpacsirta utca tud „repülni”, akkor temérdek, ma fátlan nagyvárosi utcánk is képes lehetne rá.

Már megint Széchenyi...

Miért fontos ez? Túl azon, hogy a budapestiek óhajával találkozunk? Nos, ha a budapesti fákról és fásításról beszélünk, fontos lenne arról is pár szót ejtenünk, hogy ennek a törekvésnek honnan erednek – stílszerűen – a gyökerei? Egy ízig vérig polgári hagyomány rejtezik a titok mögött. Az allék kialakulása ugyan a barokkban keresendő, amely előszeretettel használta a pompával megépített, a kastélyig nyílegyenes vue-ket, az erdőkebe vágott, a vadászatot könnyítő nyiladékokat (lés-eket), és a kastélykertet fásított kocsiutakkal egészítette ki, amelylyel vizuálisan hosszabbított a tengelyeken, s nagyvonalú összeköttetést biztosított a kastély, a kertje és a város között. A polgárság azonban megszerette és idővel a városba integrálta ezt a hagyományt: fásított kocsiút, sétatér formájában.

Pest-Budán a fásítások első említései a 18. századba nyúlnak vissza. Akkor kezdődött minden, amikor a várfalak és városfalak harcászati jelentősége elhalványult. A budai vároldalon a Bástya-, majd ezt követően a keleti oldalon az Ellipsz sétány létrehozása az első adatolt megjelenése a városban belüli fásításoknak. Maga a Városmajor is a séta biztosítása érdekében jött létre 1785–1787 között *Tallher József* tervei alapján, későbbi stílusban.

Nem sokkal maradt le ettől a pesti oldal sem, ahol 1789-ben a mai Deák Ferenc utca tengelyében üzemelő hajóhíd előtti Duna-parton alakult ki nyilvános sétatér. Itt a hárs- és akácfaák ültetését Pest város tanácsa kezdeményezte, kifejezetten azért, hogy mindenki számára vonzó sétatér alakulhasson ki rajta.

A pesti kávéházkultúra gyökerei is szorosban kapcsolódnak ehhez a sétatérhez: a kihelyezett padok mellett kávékimérések is szerezhettek hároméves bérleményt. *Fischer Jakab* és *Kemnitzner János* itt tűnt fel kioszkjaival.

A kialakuló városi nagypolgárság és az arisztokraták felvilágosult szárnya kiszáradva elkezdett sportot űzni abból, hogy telepít vagy csemetéket adományoz. Kordivattá vált az allé a sűrű házak között is. S bár érdekes módon – egyes történészek szerint – a megveszekedett kertbarát *József nádor* a városban nem pártolta a plántálást – „*Die Bäume gehören nicht in die Stadt*” – a divat megállíthatatlannak bizonyult. Fontos persze itt megjegyeznünk, hogy a „Stadt” a nádor idejében alig terjeszkedett túl a mai kiskörút vonalán, szűk középkori utcáin tényleg nem voltak ideálisak a fásítási feltételek, ám maga a főherceg is igen sokat tett annak érdekében, hogy a városkapuktól sugárirányban kivezető utak (a mai Üllői út, Rákóczi út, Király utca, Városligeti fasor, Váci út) bizony masszívan zöldelljenek.

Ebbe a milióbe robbant be aztán a mindenben reformot képviselő *Széchenyi*, aki – a legkorszerűbb angliai és német várostervezési elveket felerősítve – már egyértelműen a városi fásítás (ma úgy mondanánk a városi zöld infrastruktúra) kiépítése mellett kardoskodott, felismerve annak közegészségügyi, népjóléti, sőt ebből fakadó társadalmi előnyeit. „...mondhatnám *politikai tekintetből akarnék egy sétateret állítani. Az embereknek egymáshoz kell símulni. [...] Az ily összesimulásra egy tisztességes sétatér, a hol mindenféle színű (rendű és rangú) ember összejön, a' legalkalmasabb eszköz*” – írja a rendi országgyűlésnek. Nem *Széchenyiről* beszélnénk, ha e célra maga nem gründolt volna nyomban egy Pesti Sétatér Társaságot. 1846. március 3-án aztán *Crescence grófnő*, *Széchenyi felesége* el is ültethette itt az első platánt. S hogy hol volt mindez? Az egyetlen helyen az akkori városban belül, ahol erre mód adódott: az Újépület déli oldala melletti katonai gyakorlóter helyén. A szabályozott Duna-partokon és a hídfők környezetében nem volt kérdés többé a parkosítás, ahogyan a kiépülő sugárutak

1900-ban, a Múzeum körúton

1905: csemeték sora a Bajcsy Zsilinszky úton (akkor Váci körút)

és körutak mind-mind kettős vagy négyes fasorral születtek újjá.

Érdekes kordokumentuma a dualizmus-kori Budapest végnapjainak egy 1911-es füzetecske, *Molnár János* székesfővárosi tanító irománya. A főváros elég fontosnak tartotta ahhoz, hogy házinyomdája kiadja. Budapest fáit a harmincoldalas füzet címe, és a lapok között egy kezdetleges korabeli kataszter „térinformatikája” bontakozik ki. A szerző azonosítja azokat a gyakori fafajokat, amelyek a budapesti fásítást jellemezték. Füzetének első fele a taxonok részletes, egyenkénti leírása, második fele pedig egy utcanév-fafaj lista.

Célja nem más, mint az iskolai természet-tudományos séták számára segédletként szolgálni: megismertetni ezt az élő világot a gyerekekkel. Molnár 16 fafajt azonosít, s jól kiolvasható belőle, mely pesti utcának mi volt a jellegzetes növényfaja, amivel beültették. *Kosztolányi* 1906-ban írt híres verséből nem derül ki, mik is voltak azok a bizonyos édes illatú Üllői úti fák, Molnár János munkája ebben is eligazít bennünket: „a Kalvin tértől a Körútig korai és zöld ju-

har; a körúttól a József-fiárvaházig zöld juhar, a József-fiárvaháztól a Szent István kórházig szil; a Szent István kórháztól a Ferenc József laktanyáig juhar és gleditchia v. tövisfa”.

Nem mondhatni, hogy olyan sok maradt belőlük, ahogy a Kalvin tér és a Múzeum körút juharai és hársai sincsenek már a helyükön. A József körút ma kegyetlenül körbebetonozott, ám szívósan helyt álló ostorfáinak helyén akkor még a hárs és a zöld juhar uralkodott.

A füzet abból a szempontból is érdekes kordokumentum, hogy milyen fákat tekintettek akkor városfűrtőnek. Ma ezeknek már csak a töredékét tudjuk használni, olyan mértékben romlottak a környezeti feltételek. A platánhoz nincs elegendő szabad tér és talajnedvesség, s ha ilyen nincs, akkor csak kínlódik, beteggé válik. A vadgesztenyét az aknázmoly tizedeli, s hasonlóan helygyényes. Az eperfa a szemetelő termése miatt lett kegyvesztett. Az ostorfáról kiderült, hogy idősebb korban törekeny az ágrendszere és üregesedik a törzse. A hársat a rossz levegő teszi érzékennyé a fertőzésekre. Szilfáink tömegét pusztította

el a szilfavész. Az égerfát a vizeink hiánya, a kisvízfolyások csatornába kényszerítése tette indexre. A nyírfáról kiderült, hogy masszívan allergén, túl sok kipufogógázt abszorbeál a pollenjén. A nyárfáról pedig tömegesen azt hiszi a városi lakosság, hogy allergizál (pedig nem), s repítőszőrös termése zavarja a természetből meglehetősen elidegenedett városi embert.

Ebben a kegyetlen világban pedig már alig akadnak Molnár Jánosok, akik szeretnék a városi fákat – jó tanító módjára – megismertetni és megszerettetni a gyerekekkel. Valami megszakadt a Budapest fásításának folyamatában, és ezt a szakadást, a két világháborút és következményeit azóta sem hevertük ki igazán. Az igény és a remény azonban megmaradt. Budapestre pedig, már folyamatban is van, megérkezik legalább tízezer új fa. Kívánom, hogy kövesse őket sokkal több, s közben a régiekről se mondjunk le egyszerűen.

Minden fa hős, amelynek sikerült túlélnie a 20. századot. Megérdemlik, hogy gondjukat viseljük, megtartsuk őket. Sokszorosan meg szokták hálálni. ●

